

KOTIRINTAMAN UHRI ja nuorten militarisointi

- Sari Näre (päätoim.): Haavoitettu lapsuus & Uhrattu nuoruus, Sodassa koettua 1 & 2, WG 2007-2008;
- Näre & Kirves (toim.): Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia, Johnny Kniga 2008.
- Kirves, Kivimäki, Tepora, Turtiainen, Oksanen, Levä, Siltala

- - Yleiskartoitus talvi- ja jatkosodan aikana kasvaneiden lasten ja nuorten kokemuksista muisteluaineistoihin ja –kirjallisuuteen sekä 30 haastatteluun pohjautuen.
- - Näkökulma edustaa tunteiden sosiologiaa ja kokemushistoriaa tunnemuistoja kartoittamalla. Näin hahmottuu myös sota-aikana vallinnut eetos ja sen jättämä tunneperintö.
- - Tutkimusintressinä on myös tarkastella kokemusten transgeneraationaalisuutta, tunnesiirtoja sukupolvelta toiselle.
- - Toisen maailmansodan aikana kansan mobilisoituminen maanpuolustukseen oli Suomessa laajamittaisinta: 230 000 naisen osallistuminen lottatyöhön, muu naisten vapaaehtoistyö sekä työvelvollisuus mahdollistivat puolen miljoonan miehen kenttäarmeijan. Lasten kannalta tämä tarkoitti varhaista omillaan pärjäämistä.
- - 3,5 miljoonan väestöstä lähes miljoona oli alle 15 -vuotiaita. Näistä joka 20. menetti huoltajansa.
- - Koska sota-aikana täysikäisyys saavutettiin 21 -vuotiaana ja äänestysikä 24 -vuotiaana, suuri osa kaatuneista varsinkin jatkosodan lopussa oli alaikäisiä ja äänioikeudettomia.

- Sodan tunneperintö lapsille:
- - Kivimäki: Sodasta palasi hermonsa menettäneitä henkisesti vammautuneita isiä, joista moni oli arvaamattomia, äkkipikaisia, juroja, alkoholisoituneita, masentuneita ja/tai väkivaltaisia: sotatrauma koteloitui koteihin ja lapset säilöivät vanhempiensa tunteita.
- - Sota-aika näytti vahvistavan välttelevien kiintymyssuhteiden eetosta: kun vauvan itkuun ei vastata, lapsi oppii olemaan vetoamatta tunteisiin ja sopeutuu ulkoisiin ehtoihin (Ylpon imetysoppi 4 tunnin syöttöväleistä). Tarpeita sivuuttamalla lasta karaistetaan varhaiseen omillaan pärjäämiseen. Jotkut lapset - esimerkiksi poliittisten vankien lapset - joutuivat pärjäämään yksin myös valtion toimenpiteiden takia: kun kehityspsykologiaa ei tunnettu, lapsilta usein vaadittiin aikuista vastuunottoa.
- - Sota-aika merkitsi monelle lapselle jatkuvaa muutosta ja siirtymää, jossa poikkeusoloista tuli arjen normaali järjestys. Se vaati sopeutumaan elämään odotustilassa, varautumaan jatkuviin yllätyksiin, epävarmuuteen ja epätietoisuuteen. Tämä on tuottanut myöhempäänkin elämään rauhattomuutta, mikä leimaa myös omaa aikaamme pitkittyneessä muutostilassa, mikä voi olla pohjimmiltaan traumatisoivaa.

- Sodassa kasvaneen kannatteliija- ja sovittelijasukupolven kokemuksille leimallista:
- - menetyksistä vaikeneminen, ns. hiljaisuuden salaliitto: kipeitä kokemuksia ei sanallistettu eikä traumamuistoja jaettu
- - lohdutuksen (ja itkun) puuttuminen osana välttelevää kiintymyssuhdeilmastoa
- - yksin pärjäämisen pakko osana sisulla selviytymisen eetosta
- - varhainen vastuunotto ja kova työnteko: parentifikaatio
- - lunastajaidentiteetti itsensä uhraamalla
- Uhraamisen ja selviytymisen eetos tuottaa armottomuutta heikkoutta kohtaan, mikä luo kasvupohjaa väkivallalle. Korkeiden väkivaltalukujen taustalla voi nähdä jo sisällissodan verenvuodatuksesta periytyneen suhtautumisen uhreihin: uhri nähdään syyllisenä väkivaltaan, jolloin tekijöitä ei panna vastuuseen harjoittamastaan väkivallasta (vrt. suhtautuminen parisuhde- ja kuritusväkivaltaan). Sodan aikana kasvaneet ovat joutuneet kantamaan sodan jälkeensä jättämää tunnekuormaa ja sotatrauma on monissa perheissä jäänyt käsittelemättä, jolloin tunnekokemuksilla on taipumus siirtyä tavalla tai toisella jälkipolville.

- Nuorten militarisointi:
- - 1900-luvun alun darwinistinen ajattelutapa elämästä olemassaolon taisteluna läpäisi nuorten kasvatuksen.
- - Nuorilta edellytettiin uhrautumista isänmaansa puolesta, mikä tuli selkeimmin esiin IKL:n Sinimustat –nuorisojärjestön veriuhrivalassa. ”Suomalaisen heimon ylösnousemususkon” julistaja, ”Sinimustat” ja ”Mustapaidat” –nuorisojärjestöjen johtaja, IKL:n kansanedustaja, pastori Elias Simojoki pyrki Suomen nuorison militarisoimiseen: ”Meidän taistelukenttämme on Suomen nuorison sielu.”
- - Nuorten uhrivalmiutta kohottavaa militarisoivaa kasvatustyötä tapahtui niin kouluissa kuin nuorisotoiminnassa, varsinkin suojeluskuntatyössä, jossa painottui mm. liikunnan merkitys maanpuolustuskunnan kohottamisessa. Tärkeänä ideologina tässä oli Tahko Pihkala – pesäpallon kehitti taistelukuntoisuutta.
- - Militaaristen pyrkimysten taustalla oli myös heimoaate: kansallismieliset tahot (mm. AKS, IKL) viljelivät ryssävihaa ja haaveilivat Suur-Suomesta ajatuksella ”lyhyt raja, pitkä rauha” – rajat oli saatava Vienasta Kuolaan.
- - Rauhantyö oli sodan aikana kielletty ja nuorille oli tarjolla lähinnä maanpuolustushenkistä toimintaa. Nuoria motivoi maansa puolustamiseen isänmaallisuus ja heihin juurrutettu velvollisuudentunne. Rauhanehtojen myötä lakkautettu suojeluskuntatyö näyttäytyikin sodan jälkeen häpeällisenä ja siitä - samoin kuin nuorten uhrautumisesta - on näihin päiviin asti pitkälti vaiettu.

- - Mannerheimin miekantuppipäiväkäskey heinäkuussa 1941: "...Suokoon kansojen kohtaloa ohjaava kaitselmus Suomen armeijan täyttää Karjalan heimolle antamani lupauksen. Sotilaat! Se kamara, jolle astutte, on heimomme veren ja kärsimysten kyllästämaa, pyhää maata. Teidän voittonne tulevat vapauttamaan Karjalan, teidän tekonne luovat Suomelle suuren, onnellisen tulevaisuuden."
- - Äideiltä edellytettiin poikiensa luovuttamista uhriksi isänmaalle.
- - Suojeluskuntatyö (pikkulottatyö, sotilaspoikatyö) korvasi osittain myös vanhemmuuden poissaoloa ja toi korvaavaa yhteisöllisyyttä jengiytymisen sijaan.
- - Myös partioiminta palveli tätä tarkoitusta, mutta sitä vierastettiin maaseudulla – suojeluskuntien poikatyö oli ikään kuin miehekkäämpää ja siinä saattoi päästä tekemisiin aseiden kanssa.
- - Suomen Pojat –hankkeessa yritettiin Hitler Jugendin mallin mukaan yhdistää partio ja suojeluskuntatyö, mutta hanke raukesi.
- - Maatalouskerhot ja poliittiset nuorisojärjestötkin tekivät nuorisotyötä.
- - Huoli sodan rappeuttavasta vaikutuksesta nuoriin lisäsi nuorisohuoltoa ja nuorisotyötä.
- - Nuoria kasvatettiin isänmaanrakkauteen, velvollisuudentuntoon, kurinalaisuuteen, ahkeruuteen ja työteliäisyyteen: yhteisön tarpeet olivat ensisijaisia yksilöön nähden.

- Sotilaspojat:
- - Lapsisotilaiden esikuvana oli vuonna 1918 kuollut juuri 14 vuotta täyttänyt Onni Kokko.
- - Sotilaspojat olivat Suomen suurin nuorisojärjestö – talvisodan syttyessä poikia oli 30 000 ja jatkosodan alussa yli 70 000.
- - Suojeluskunnan poikaosastoihin sai ottaa huoltajan suostumuksella 10-17-vuotiaita poikia.
- - Suojeluskunnan poikatyötä alettiin komentaja Lauri Malmbergin johdolla uudistaa ennen talvisotaa, ja suojeluskuntapoijista tuli jatkosodassa sotilaspoikia.
- - Suojeluskuntaohjesäännön mukaan pojille tuli antaa kansalais- ja liikuntakasvatusta sekä sotilaallista alkeiskoulutusta.
- - Poikiin sovellettiin arvoasteita (meri-)suojeluskuntapoika, (vara)ryhmänjohtaja ja (vara)joukkueenjohtaja.
- - Sotilaspoikien työkenttä oli moninainen lähetti- ja vartiointitehtävistä desanttijahtiin. 10-11 –vuotiaatkin pojat saattoivat kohdata kuolemaa ja joissakin tapauksissa joutua keräämään ruumiita pommitusten jäljiltä.
- - Talvisodassa jotkut pojat karkasivat tai lähtivät isiensä mukaan rintamalle, jossa myös kaatui poikasotilaita.

- - Jyrki Vihma: ”Kaamea kokemus 13-vuotiaalle oli joutua lottien mukana käynneille laitakaupungin hädänalaisiin koteihin, joissa ahdistus kuristi niin, että yhteiskunnalliseen näkötapaan jäi elämänikäinen jälki. Pöyristyttävää oli, että tuonikäinen poika komennettiin jakamaan ylipäällikön valitteluadresseja kaatuneiden omaisille, sitä en unohda koskaan.”
- - Sotilaspojat toimivat myös kotirintaman ilmavalvonta- ja ilmatorjuntatehtävissä: Suomen ilmatorjunnassa palveli kevään 1944 suurpommitusten aikana 1600 alle 18 -vuotiasta sotilaspoikaa; Helsinki säästyi suurtuholta pitkälti yli 400 sotilaspojan ansiosta.
- - Topi Toivanen: ”Helmikuun pommitusten aikana kutsuttiin helsinkiläispojat luokittain ilmoittautumaan it-pattereille. Joillakin luokilla olivat nuorimmat vasta 15-vuotiaita ja joutuivat, tai niin kuin he sanoivat, pääsivät mukaan, ellei heillä ollut tavallista pontevampia äitejä, jotka joissakin tapauksissa mitätöivät kutsut. Nyt televisioiden ääressä kauhistellaan lapsisotilaita eri puolilla maailmaa muistamatta tai tietämättä, että oli niitä meilläkin.”
- - Sodan lopussa 16-17-vuotiaat sotilaspojat saivat sotilaspäivärahaa ja muonatupakoita, joita vaihtoivat usein ruokaan.
- - Ilmatorjunnassa toimineille oli luvattu sodan jälkeen vapautusta armeijan käymisestä, mikä lupaus sittemmin pyörrettiin.
- - Lapsisotilaiden työstä on vaiettu ja poikasotilaita on leimattu sotahulluiksi.

- Isänmaallinen työvelvollisuus:
- - Jatkosodan aikana yleistä työvelvollisuutta laajennettiin 15 -vuotiaisiin. Koululaisten tuli käyttää kesälomansa työvelvollisuustyöhön, ja kaksi kesää työtyttöinä tai työpoikina palvelleiden katsottiin täyttäneen velvollisuutensa.
- - Nuorten Talkoissa kerättiin ja kierrätettiin erilaisia aineita ja tarvikkeita ja mottihakkuusta tuli isänmaallinen velvollisuus.
- - Työtuloksia mitattiin työtuloskaavakkeilla.
- - Talkootoiminnalla pyrittiin ehkäisemään nuorten sopeutumisongelmia ja rikollisuutta sekä kasvattamaan heitä velvollisuudentunteeseen ja kurinalaiseen työhön.
- - Taisteluhenkeä ja kovaa työmoraalia nostatettiin talkookilpailuilla ja –merkeillä ja työleireillä pyrittiin rakentamaan myös yhteishenkeä.
- - Sota-aikana pienet lapsetkin osallistuivat työntekoon, joten orpolasten käyttäminen ilmaisena työvoimana ei yleensä herättänyt erityistä paheksuntaa, vaikka huutolaisjärjestelmä olikin lakkautettu.
- - Suojeluskuntaa edustanut Lotta Svärd –järjestö johtohahmonaan Fanni Luukkonen kehitti pääsääntöisesti 8-16 –vuotiaille tytöille maanpuolustushenkistä tyttötyötä.
- - Ihanteina olivat tunnollisuus, kurinalaisuus, ahkeruus, ryhdikkyys, siveellisyys ja moitteeton käytös, ja lottatyöt kantoivatkin kotirintamalla suurta vastuuta huolto- ja varustelutöistä.

- - Teini-ikäisiä tyttöjä toimi sotasairaaloissa ja kaatuneiden evakuoitikeskuksissa: he saattoivat saattohoitaa ikäisiään kuolevia poikasotilaita sekä puhdistaa ruumiita arkkuihin.
- - Nuoria tyttöjä toimi sairaanhoitotehtävissä myös Suomen Punaisen Ristin apusisarina, joita oli yli 3500. Työ oli suurten taisteluiden aikana niin rankkaa, että joskus hoitajille annettiin amfetamiinin johdannaista Pervitiniä, jotta he jaksoivat valvoa pitempään. Nukahtamisvaikeuksiin puolestaan käytettiin unilääkkeitä.
- - Arkea leimannut kuolemanvaara tuotti osassa nuoria seikkailunhalua ja tarvetta elää ”kuin viimeistä päivää”. Sodan pitkittyminen masensi ja kyynisti monia ja vei uskoa opetettuihin arvoihin.
- - Nuori sukupolvi joutui ikään kuin sovittelemaan vanhempien sukupolvien poliittisia ristiriitoja, mikä heijastui myöhemminkin tämän sovittelijasukupolven roolissa.
- - Sodan aikana nuoret elivät ristiriitaisessa tilanteessa: yhtäältä heiltä odotettiin uhrautuvaisuutta, tunnollisuutta, pidättyvyyttä ja säädyllisyyttä, mutta toisaalta sota-aika merkitsi sosiaalisen ja moraalisen kontrollin höltymistä.
- - Sodan jälkeen alettiin kaivata myös yksilöllisiä arvoja, mikä edisti individualismin nousua.
- Sota-ajan lasten ja nuorten sukupolvi on työstänyt turvattomuuden tunnettaan puurtamalla työssä ja rakentamalla hyvinvointiyhteiskuntaa, jossa sosiaalinen kannattelu on ulkoistettu sosiaaliturvaan.

- Sukupuolikulttuurin murros:
- - Sota-aikana haettiin lohdutusta mm. viihteestä ja viihdeteollisuuden sekä kirjallisuuden ja lehtien kulutus nousi huippuunsa.
- - Nuorten keskuudessa suosittiin elokuvia, mikä nosti tähtikulttia. Sota loi alustaa sodan jälkeiselle nuorisokulttuurien nousulle.
- - Nuoret elivät pidättyvyyden vaatimusten ja normien höltymisen ristiriidassa: sota edistikin sukupuolimoraalin muuttumista absoluuttisesta relatiiviseen.
- - Kaksinaismoralismi rajoitti tyttöjen käytöstä. Maineen säätelyn lisäksi raskauden ja sukupuolitautilien pelko tuottivat sukupuolista pidättäytymistä. Toisinaan he joutuivat myös seksuaalisen häirinnän, jopa seksuaalisen väkivallan kohteiksi.
- - Sota-aikana ihmisten liikkuminen paikasta toiseen lisääntyi, mikä loi mahdollisuuksia uusille kontakteille ja toisinaan myös satunnaisille suhteille – myös saksalaisten ja venäläisten kanssa.
- - Sota loikin kasvupohjaa irtonaisille suhteille, prostituutiolle ja homoseksuaalisille kontakteille.
- - Sota-aikana sukupuolitaudit ja ei-toivotut raskaudet lisääntyivät, sen jälkeen avioerot kasvoivat ja varsinkin sota-aikana solmittuja pika-avioliittoja purkautui.
- - Nuoret miehet oppivat rintamalla jermu- ja vilunkieetosta, kun taas nuoret naiset olivat joutuneet kantamaan vastuurationaalisesti kotirintaman raskaan taakan. Tämä ristiriita pujottautui sodan jälkeen sukupuolten välisiin suhteisiin.

- Lunastaja-identiteetin piirteitä:
- - herkkyys tunnistaa muiden tunteita ja tarpeita
- - huoli muiden tarpeista ja hyvinvoinnista
- - omista tarpeista ja haluista tinkiminen muiden hyväksi
- - vaikeus luottaa ja pyytää apua sekä puolustaa itseään
- - alttius hyväksikäytölle ja omien tunteiden jäädyttämiselle
- - kiltteys, tunnollisuus, avuliaisuus, vastuun- ja velvollisuuden tunne
- - hoivaaminen, huolehtiminen ja huolestuneisuus
- - työteliäisyys, sisu, sitkeys ja pitkäjänteisyys
- - taipumus itsensä uhraamiseen hyväksytyksi tulemisen tarpeessa
- - taipumus itsensä häpeämiseen tuen puuttuessa
- - kyky kannatella ja katsoa asioita kokonaisuuden kannalta
- - läheisyyden tarpeen ja hylätyksi tulemisen pelon ristiriita
- Lunastajaidentiteetti ja sosiaalisen kannattelun ulkoistaminen sosiaaliturvaan käyvät käsi kädessä kannattelijasukupolven mielenmaiseman kanssa.